

САКРАЛЬНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ КЛИМА ПОЛІЩУКА

Віра Клімачова. Сакральність у творчості Кліма Поліщука.

У статті проаналізовано твори Кліма Поліщука на релігійну тематику, розглянуто особливості зображення образів Святих, їхній вплив на духовний стан персонажів.

Ключові слова: релігія, образ, наратор.

Вера Климачова. Сакральность в творчестве Клыма Полищука.

В статье анализируются произведения Клыма Полищука на религиозную тематику, рассматриваются особенности изображения образов Святых, их влияние на духовное состояние персонажей.

Ключевые слова: религия, образ, наратор.

Vira Klimachova. Religious reasons are in creation of Klym Polishchuk.

In the article are analysed works of Klym Polishchuk on a religious subject. The features of image of appearances Sainted are examined, their influence on the spiritual state of characters.

Keywords: religion, appearance, narator.

Соціально-економічне становище в Україні на початку ХХ ст. призвело до того, що суспільство деякою мірою почало втрачати духовне спрямування. Зневірюючись у політичній ситуації, люди втрачали орієнтири й у релігії, оскільки комуністична партія насаджувала своє бачення світу – матеріального.

До біблійних мотивів зверталися чи не всі письменники різних періодів літератури. І це не лише тому, що релігійна сфера життя була відсунута на задній план, а й тому, що письменників, по-перше, приваблювала таємничість сакрального, а по-друге, усе ж таки релігія – невід’ємна складова частина життя українського народу у всі часи. Релігійна мораль залишається основною з ланок духовного життя українців. Саме ця мораль визначає стиль життя, спосіб мислення персонажів. Творці слова не могли існувати поза релігійним життям народу, духовними традиціями, тому й неодноразово зверталися до цієї теми. У формуванні національної ідентичності народу, зокрема українського, релігійні чинники досить часто набували вирішального значення.

Чимало вчених займалися вивченням біблійних мотивів, образів у літературі й продовжують працювати над цією проблематикою (А. Нямцу [2], В. Антофійчук [1] та ін.), яка приваблює індивідуальними особливостями зображення сакрального у художніх творах.

Клим Поліщук – один з авторів, який досить часто у своїх творах згадує Святих. Особливе місце займає образ Ісуса Христа („Рідний наш Ісус”, „Воєнко” тощо). У багатьох творах присутнє звернення по допомогу до Святих, є багато описів ікон. Окремо варто зупинитися на творі „Воєнко” (1921), у якому розповідається про часи революції. У свідомості головного персонажа відбувається боротьба матеріального та духовного. Це саме один з тих творів, у яких йдеться про навіювання партією „комуністичного раю”. Уже на початку оповідання наратор насильно відкидає від себе думки про Христа, про його існування: „Дурниця! Ніякої блакиті немає! І Христа також немає! Є одна червона революція і чрезвичайка, еге!..” [3, с. 4]. Персонаж ніби намагається переконати себе у своїй правоті, відбувається суперечка між протилежними „я” оповідача, який вже починає вважати себе божевільним. Письменник акцентує увагу на тому, що люди були настільки переляканими та затурканими, що навіть подивитися на небо боялися. Те, що було доступним, елементарним у житті, викликало почуття остраху, перестороги.

Ще одна деталь на початку твору привертає до себе увагу: оповідач чує, як гомонить ліс, і це не просто гомін, а церковний спів: „...уважніше починаю слухати шепоту соснових віт і придивляюся, як грають на дубовім листі узорні плями вечірнього сонця... і не знаю, через що саме згадавсь мені Печерський Монастир і звуколірний спів чернечого хору – „Світе тихий, Святої слави” [3, с. 3]. Чує гомін лісу наратор й у кінці оповідання, коли знову потрапляє туди: „Глухий гомін дерев видався мені величним співом чернечого хору в Печерськім Монастирі і я, несвідомо майже, зупинився і став слухати” [3, с. 54]. Ліс для нього – це той самий монастир, який є втіленням спокою, тиші, гармонії, де він може абстрагуватися від усього довколишнього, особливо – від „червоного”. Утеча від ідеологічних навіювань, прагнення усамітнення з природою –

дають зрозуміти, що лише в таких обставинах людина могла не боятися нічого, оскільки в суспільстві кожен незрозумілий крок та вчинок розцінювалися партією як зрада. Уже тут звернення до релігійних мотивів відіграє особливу роль, тому що герой прагне духовної свободи, хоче скинути з себе ярмо безглуздя діянь більшовизму. Загалом „Воєнко” – висміювання політики більшовиків.

Упродовж усього твору письменник нерідко зосереджує увагу читача на присутності ікон у кімнатах Ревкому, зокрема в канцелярії, де відбувалися засідання: „В передньому кутку висів образ невідомого святого в архієрейських ризах, голова якого була заліплена аркушем синьої бібули, з намальованою червоним олівцем шестикутною звздою” [3, с. 10]. Поряд з образом висять різні плакати з революційними гаслами сатиричного характеру.

Гнітюча атмосфера панує в кімнаті Ревкому, яка навіть смуток та нудьгу. І знову впливає образ Ісуса: „По стінах затанцювали тіни. Свічка палахтіла й чаділа, а прикрий дух пригарі нагадував щось далеке, забуте й сумне, не то чийсь похорони, не то страсти Христові в Чистий Четвер...” [3, с. 18–19]. Персонажеві не до вподоби перебування в штучно створеному колективі, який веде боротьбу з червонопартійцями. На цьому акцентує й автор, спроектовуючи увагу на муках Христа, підштовхуючи тим самим оповідача до свободи дій, рішучості. Він укотре переконується, що йому це все – не потрібне.

Заповзятим представником Ревкому у творі є образ „анархіста-індивідуаліста” – Петра Коцюбенка, який видається божевільним, або ж – романтиком, оскільки відданість своїй справі пояснює тим, що його утримує „розстріляний образ” Ісуса: „Коли я був на польському фронті, то знайшов його в розбитому костюлі. Ви подивіться ліпше і побачите дві маленькі дірочки від револьверних куль. Його московські салдати розстрілювали за те, що він не православний...” [3, с. 46]. Петро Коцюбенко – прототип порядку, він занадто педантично ставиться до своєї місії. І коли спланована ним піраміда руйнується, він божеволіє, оскільки, будучи однією з ланок усього цього концепту, втрачає своє призначення. Клим Поліщук хотів показати, що вся система революції не була чітко сформованим явищем, а складалася здебільшого з людей різних верств населення, з різним соціальним становищем, які не знали, задля чого змагаються, або ж змагалися заради своїх особистих інтересів. Образ Христа – втілення людей, які були рівноправними, не дивлячись ні на релігійне віросповідання, ні на суспільне становище. Письменник неодноразово у своїх творах акцентує увагу на таких деталях, підкреслюючи знову ж таки те, що боротьба була, але у кожного – своя, цілі були різними.

Про істинність та віру Петра Коцюбенка у певність своїх дій свідчать слова, які він каже новому Воєнкому: „Хай вам Бог допоможе чесно й непохитно провадити свою працю і не забувати того, що всяка власть від Бога і все мусить робити по божому” [3, с. 34]. Але він не взяв до уваги того, що не всі слідуєть таким життєвим принципом, які були в нього. Коцюбенко занадто „одухотворював” ідею досконалого суспільства.

„Воєнко” – твір, яким письменник стверджує, що релігійність є невід’ємною частиною психіки українського народу. Ставлення до неї – різне, залежно від соціального статусу, інтелекту, сімейних традицій, але вона присутня завжди, однак Клим Поліщук показує поступову заангажованість у період тиску ідеології тоталітаризму.

Про те, що християнство відіграє важливу роль в українській літературі свідчить й оповідання „Старий образ” (1919), у якому головний герой втікає з Великого Міста (здебільшого й в інших творах Кліма Поліщука сюжет побудований на основі втечі головного героя з міста в село, щоб віднайти душевний спокій, відпочити від суєти) і потрапляє до хатини, на яку натрапляє по дорозі. Господар видається дуже дивним, і не дарма: тут на персонажа чекає несподіванка. Хазяїн закриває його в кімнатці з маленьким віконечком, кажучи, що так – безпечніше. Тут наратор бачить старий образ невідомого Святого: „По своїй звичці, я зацікавлено став його оглядати, але коли я хотів його витягти ближче до світла, то він, як прикований, навіть і не порушився з місця” [5, с. 28]. Образ виявився щільно „припасованим” до стіни. Це одразу викликало незрозумілий неспокій головного героя. Він ліг спати, й наснився йому віщій сон, пов’язаний з тим-таки образом: „Тоді під хатою щось застугоніло і стало товктися в стіну, де стояв старий образ невідомого святого. Спочатку стіна не піддавалася, а потім стала тріщати, і частина її, разом з образом, помалу стала відсувати бодню. Бодня перекинулася й упала на бік, а образ якийсь подався вперед і відділився від стіни, і в стіні з’явилася чорна діра, з якої показалися дві

пари скривлених мертвих ніг, великі пальці, кінці яких були чорні й розпухлі. Ці ноги чим далі, тим більше висувалися вперед і витягалися до мене. Холодний піт заливав моє чоло, чуприна найжилась від страху, не своїм голосом я став кричати і прокинувся...” [5, с. 28–29]. Завдяки цьому снові, оповідач врятувався від смерті – господар вже хотів увійти в кімнату та вбити його, але він встигає вистрибнути у віконце. Через місяць наратор проїжджає повз той будинок і бачить, що він спалений. Чує історію про розбійника, який жив тут, і про старий образ, який прикривав вхід до льоху, у якому було знайдено два трупи. Мурашки пробігли по шкірі головного героя, оскільки зрозумів, що той сон був попередженням про небезпеку. Старий образ врятував йому життя.

В оповіданні „Старий образ” Клим Поліщук укотре проявив себе натуралістом, він детально зобразив сцени в оповіданні. Цей твір має екзистенційний характер з сакральними елементами. Оповідач, сповнений скептичних думок, протидіє соціально-політичним обставинам. Пригода, яка сталася з ним в хаті невідомого чоловіка, дала зрозуміти, що існує й світ духовний, про який люди почали забувати.

У новелі „Рідний наш Ісус” (1923) йдеться про Розп’яття при дорозі поруч села. Упродовж усього твору воно змінюється, Ісус страждає разом з людьми. Ось як виглядає Христос на початку твору: „Розп’ятий на полях висів прибитий заіржавленими цвяхами до старого, оброслого зеленим мохом, дубового хреста – великою сірою масою безмежного страждання, яке відчувалося з кожної риси його тіла. Його ноги і руки були витягнуті так, що було видно кожний м’яз і кожду жилу, а живіт глибоко ввійшов під груди й так роздв’яг, що здавалося, от-от не витримають у собі всього болю і розпадуться на двоє, якраз там, де сходяться ребра” [4, с. 298]. Особливістю цього твору є те, що письменник зображує Христа „селянським”, а не таким, яким бачили Його зазвичай у церквах: коли терплять муки люди, тоді й він страждає. Із соціальними заворушеннями змінюється й зовнішній вигляд Ісуса. Несправедливість та абсурдність ситуації змушують Його зійти з хреста, щоб деякою мірою повернути людям втрачену духовність та віру, розкрити очі на світ, що оточує.

Біблійний образ Ісуса Христа у творі виступає засобом художнього узагальнення. Загалом новела „Рідний наш Ісус” характеризується досконалою правдивістю зображуваного, твір сповнений яскравими деталями (натуралізм), вплив сакральної тематики на людські душі тут вражає.

Клим Поліщук у своїх творах яскраво описував природу, на тлі якої відбувалися ті чи інші події. Так само й у новелі „Рідний наш Ісус” описи природи гармонійно поєднані із зовнішніми змінами Христа: „Осіннє небо над пустельними стернями наче стеля сива” [4, с. 297]; під час сходження Ісуса з хреста „насунулися важкі хмари, в повітрі – дрібний сніжок” [4, с. 302]. Люди були вкрай наляканими, бо „то-ж ще цілий тиждень до Михайла святого і череда в полі ходить...” [4, с. 303]. Релігія була нерозривно пов’язана із свідомістю українців, про що свідчать уривки з твору.

Запозичений у Т. Шевченка образ покритки присутній й у творі Кліма Поліщука. Ісус не засуджує таких дівчат, вони щороку приносили весною проліски до Нього: „І не було тут різниці між „чесними” та „нечесними”, бо з давних давен було так, що покритки більш усіх дбали про Нього, бо то-ж ні про кого іншого, як тільки про них, сказав Він колись: – „Хто з Вас без гріха, нехай перший кине каменем...” [4, с. 298–299]. У „Легенді сучасних днів” (саме так назвав письменник твір „Рідний наш Ісус”) йдеться й про часи кріпаччини, тому тут використано образ дівчини-покритки, бідної знедаланої жінки.

Клим Поліщук часто пише про „втрачених” людей, які були зомбовані обставинами, боялися всіх і всього. Йдеться про „масу”, а не про народ чи окремих особистостей. Вони настільки занурювалися у боротьбу, що забували про духовні цінності, релігійність, очевидні речі ставали для них непомітними: „Одні йшли із заходу, другі із сходу, а треті в середині товклися і все на полях сходилися. Кождий із них чуже вважав за своє і всі разом, були ніжні, як діти, а люті, як гади... Один молився до неба блакитного, другий до зірниці червоної, а третій чорній землі кланявся, тільки ні один із них не згадав за Розп’ятого, який самотно боровся сам із собою...” [4, с. 299].

Кольористика у творі „Рідний наш Ісус” несе своє смислове та емоційне навантаження. Наприклад, при описах Христа письменник використовує сірий колір: „сіра маса Розп’ятого”, „тривожне напруження в темно-сірім тілі”, „сіра тінь майнула в тумані” [4, с. 302; с. 299; с. 302], його тут можна трактувати як колір туги, бідності, нудьги тощо. Справді, Ісус у творі виступає „селянським” і ототожнюється з простолюдином з усіма його нещастями.

Словами Сина Божого говорить справедливність: „Отже стану між вами і поведу вас шляхом волі до вічної Правди і заставлю її сотворити нечуване чудо, коли не стане – ні тих, що вірують

тільки в блакитне небо, ні тих, що спраглим зором шукають лиш червоної зірничі, а всі люди будуть люди і вся земля буде їх земля, а над нею настане вічно зелена весна і запанує безконечна радість!” [4, с. 305]. Людям потрібен був поводитир, сподвижник ідей, який зумів би втілити всі їхні таємні надії та сподівання.

Аналізуючи твори Кліма Поліщука з релігійними елементами, переконуємося в тому, що традиції та віросповідання українського народу неодноразово надавали сили для боротьби та терпіння, яке, безумовно, виступає релігійною мораллю, добром.

Література

1. Антофійчук В. І. Євангельські образи в українській літературі ХХ століття / Володимир Антофійчук. Чернівці : Рута, 2000. – 335 с.
2. Нямцу А. Мир Нового Завета в літературе / А. Нямцу. – Черновцы: Рута, 1998. – 108 с.
3. Поліщук К. Воєнко (Із записної книжки) / Клим Поліщук. – Львів-Київ : Русалка, 1921. – 56 с.
4. Поліщук К. Рідний наш Ісус... (Легенда сучасних днів) / Клим Поліщук // Літературно-науковий вісник. Річник ХХІІ. – Львів, 1923. – С. 297–308.
5. Поліщук К. Старий образ (Із записної книжки) / Клим Поліщук // Червоне марево. Нариси й оповідання з часів революції. – Львів-Київ, 1921. – С. 25–31.